

MIJN NATUUR

*Jacht vormt
landschap*

Bedrog is ook in de
natuur heel normaal

Heimelijke bosvogel
onder grote druk

Is natuurvolgend
beheer de toekomst?

Nancy van Eck is hondentrainer in de Crobsche Waard, een terrein van SBNL Natuurfonds. Ze traint Drentse patrijshonden. 'Ik zie het als een voorrecht om hier te mogen trainen', vertelt ze. 'Het is een prachtig gebied. Alles wat je nodig hebt voor een hondentraining, is aanwezig: water, velden, verschillende vormen van begroeiing. Het trainen van een hond zie ik als een continu proces; daar begin je mee als de hond nog jong is en ga je mee door, zolang hij leeft.'

Nancy komt van oorsprong uit Zeeland en houdt van de Nederlandse wateren. In haar vrije tijd wandelt ze graag met haar eigen honden Droes en Timme. 'Ik hou van de rust die ik tijdens het wandelen ervaar, van de seizoenen en de kleuren die telkens veranderen. Met name roofvogels vind ik prachtig. In mijn eigen tuin in Harfsen zitten steenuilen. In de omgeving zit ook de zwarte wouw.'

'Het trainen van de honden doen we uiteraard met respect voor de natuur. Als er wandelaars voorbijkomen, wachten we even. Als er ergens nesten zitten, komen we daar niet. De honden lopen los, maar staan continu onder appèl. Zo proberen we het wild zo weinig mogelijk te verstoren.'

FOTO: HESTER HELEEN

Met respect voor de natuur

SBNL
Natuurfonds

Mijn Natuur is een uitgave
van SBNL Natuurfonds
Lekdijk 58
3998 NJ Schalkwijk
Telefoon (0318) 578357
E-mail sbnl@sbnl Natuurfonds.nl
www.sbnl Natuurfonds.nl
IBAN NL97 RABO 0158 7442 41

Redactie

Marlies Kolthof (eindredacteur),
Trix van Veen, Hans Siemes, Kees de
Kroon en Oswin Schneeweisz

Foto's

fotoarchief SBNL Natuurfonds,
Hans Menop, Hester Heleen, Freddie
Ruiter, Piet Nienhuis, Arjanneke
Berghorst, Elvira Werkman, Ben
Koks, Klement Rentmeesters,
Marlies Kolthof, Trix van Veen,
Mevrouw Kiek, Canva

Vormgeving

Hocus (studiohocus.nl)

Druk

Damen Drukkers

Advertentie-exploitatie

SBNL Natuurfonds

Abonnementen

Losse abonnementsprijs voor niet-
donateurs 2025: € 45,00 per jaar
Abonnementen worden automatisch
verlengd. SBNL Natuurfonds
hanteert één maand opzegtermijn
voorafgaand aan het verstrijken van
het abonnement

ISSN 2588-8692

Jaargang 9, winter 2025

Overnemen van artikelen is
toegestaan met vermelding van
bron, auteur en toezending van een
bewijsexemplaar aan het bureau van
SBNL Natuurfonds

In dit nummer

26

Mysterieuze bosvogel onder druk

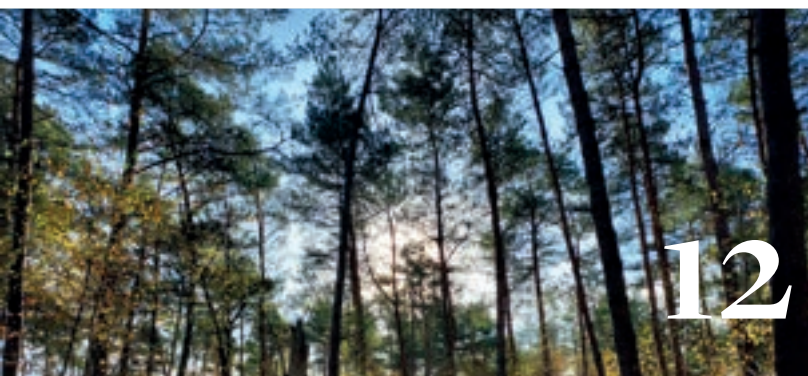
Niet alleen voor natuurfotografen, maar ook voor wetenschappelijk onderzoek is de heimelijke wespindief maar moeizaam in beeld te krijgen. Onderzoeker Stef van Rijn kan erover meepraten. Onze vaste fotograaf Hans Menop kreeg een tip over een nest en schoot in Leeuwarden bijzondere plaatjes.

36

Jacht vormt landschap

Van de duinen tot de coulissen en van de polders tot de Limburgse heuvels. De manier waarop het Nederlandse landschap in de loop der eeuwen is ingericht, werd mede bepaald door de jacht. Eugenie van Heijgen (WUR) promoveerde erop.

12

Mens volgt natuur

Iedere vierkante meter bos in Arnhem heeft zijn eigen verhaal. Dat wordt wel duidelijk, als je een paar uurtjes met Rob Borst over de paden wandelt. Natuurvolgend beheer is hier het sleutelwoord. 'Dat betekent dat je niet vooraf gaat bedenken wat iets moet worden en daarop gaat sturen.'

22

Bedrog in de natuur

Als je om je heen kijkt in deze tijden van AI en fakenieuws, is de logische conclusie: de mens is een liegbeest. Maar is dat bedrog eigenlijk alleen een menselijke kwaal? Of liegt de hele natuur? De Amerikaanse bioloog Lixing Sun wijdde er een boek aan.

32

Natuurfeest in Twentse bostuin

Tussen Hengelo en Enschede ligt de hagelnieuwe bostuin Driene in het Groen. Schooljeugd uit beide steden kan zich hier uitleven. Ze kunnen er de grote en kleine wonderen van de natuur ontdekken. SBNL Natuurfonds leverde via het Van Hemertfonds een financiële bijdrage.

Foto voorpagina:
Hans Menop

- 2 Mijn Natuurmoment**
Hondentraining in Crobbsche Waard
- 4 Colofon**
- 7 Voorwoord**
40 jaar in ons DNA
- 8 Nieuws en beleid**
Longhorns en eendenkooi in Twello
- 12 Arnhem loopt voorop**
Natuurvolgend beheer wint terrein
- 15 Alledaags Bijzonder**
IJverige mier is bepaald niet woke
- 16 Twee scenario's voor landbouw**
Natuurdoelen 2050 weer in zicht
- 18 Veldhelden: Landgoed Eyckenstein**
Samenspel behoud en vernieuwing
- 20 Moment van Menop**
Winterlandschap
- 22 Leugen en bedrog in de natuur**
Zelfbescherming en haantjesgedrag
- 25 Spreekwoord uit het Dierenrijk**
Wespennest
- 26 Mysterieuze bosvogel onder druk**
Wespendief laat zich zelden zien
- 29 Kunst op je pad**
Vergeten overstromingen
- 30 De Uitkijkpost: Observatorium**
'Eindeloze' wandeling naar de top
- 32 Van Hemert tot Dingshof-Coldeweijfonds**
Natuurfeest in Twentse bostuin
- 34 Natuurstemmen: Ben Koks**
Praktijkkennis en collectief denken
- 36 Jacht vormt landschap**
De zoektocht naar balans

NACHTFORT

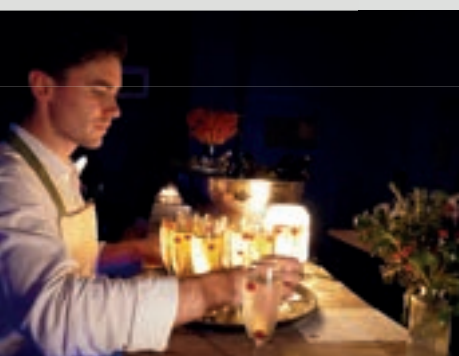
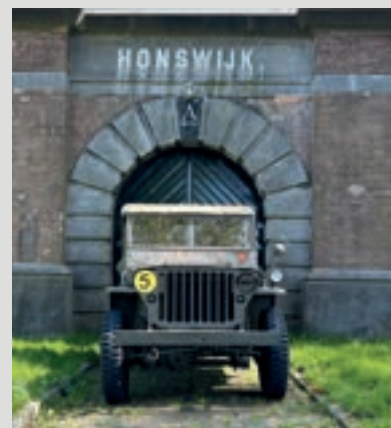
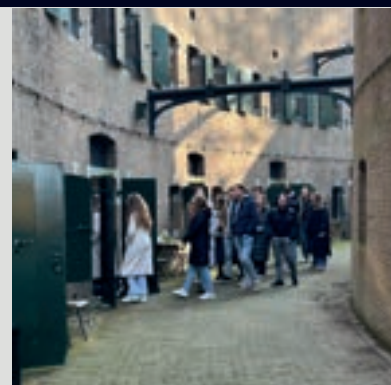
LAAT

FORT HONSWIJK

ONTWAKEN

KOM WANDELEN, VIEREN, VERGADEREN & VERWONDEREN

- Reserveer je exclusieve evenement
- Boek een rondleiding door het fort
- Bezichtig je nieuwe kantoorruimte

NACHTFORT op Fort Honswijk
info@nachtfort.nl
www.nachtfort.nl
Lekdijk 58 Schalkwijk
(030) 6668936

Al meer dan 40 jaar in ons dna

Terwijl ik dit schrijf, is de klimaattop in Brazilië nog in volle gang. Hoewel ik het belang van zo'n top niet wil bagatelliseren, valt het me keer op keer op hoe ver de belangen uit elkaar liggen. Terwijl arme landen maar weinig middelen hebben om zich tegen klimaatopwarming te weren, lijken rijke landen vooral geïnteresseerd in het afkopen van hun klimaatschuld. Of moet ik zeggen 'klimaatschuldgevoel'?

Hoe dan ook, bij SBNL Natuurfonds werken we dag in dag uit hard om ons eigen steentje bij te dragen. Wat wij doen, hoe bescheiden misschien ook, draagt bij aan een schonere lucht, een betere bodem en een gezondere leef-omgeving. Ook vanuit mondiaal perspectief bekeken geldt tenslotte dat alle kleine beetjes helpen.

In de afgelopen maanden hebben we als bestuur onze blik vooruit geworpen. Hoe gaan we verder in de komende jaren? We zien veel potentieel in de gebiedsgerichte aanpak. Niet meer overal een plukje, maar geconcentreerd, in gebieden van enkele honderden hectare. Als SBNL Natuurfonds weten we hoe dit moet. Het zit al meer dan 40 jaar in ons dna.

In feite is dit precies wat we gaan doen met het nieuwe project rond het Eiland van Schalkwijk. Samen met grondeigenaren, pachters en gemeenten gaan we 25 hectare land vergroenen met onder meer heggen, natuurvriendelijke oevers en bomen. SBNL Natuurfonds coördineert het project, op de plek waar we nota bene zelf kantoor houden. Inmiddels hebben we voor de coördinatie een nieuwe projectleider aangetrokken.

Daarnaast hebben we in de afgelopen maanden ook veel oude banden aangehaald met onze partnerorganisaties, waaronder Federatie Particulier Grondbezit (FPG) en Jagersvereniging. Dit heeft in ieder geval opgeleverd dat we onze relatie met de wildbeheereenheden willen versterken. Zij kunnen ons helpen bij het vinden van toekomstige projecten, omdat zij hun gebied kennen en over goede lokale contacten beschikken.

Redenen te over dus om 2026 met optimisme tegemoet te zien. Als bestuur zien we nog altijd veel potentie en daar blijven we enthousiast over. We doen mooie dingen. Laten we daar komend jaar gewoon nog meer van gaan doen. Namens het bestuur en het personeel van SBNL Natuurfonds wens ik u alvast fijne feestdagen en een gezond en gelukkig 2026!

Roelof Hemmen
Voorzitter SBNL Natuurfonds

FOTO: HESTER HELEEN

Foto: Trix van Veen

Longhorns en unieke eendenkooi tijdens donateursdag

De jaarlijkse donateursdag op 20 september van SBNL Natuurfonds vond dit jaar plaats op en rond Landgoed Sterrebosch, eigendom van Jan en Jannicke Kromkamp. Jan liet de aanwezigen het landgoed zien, dat net buiten Twello, ligt.

De familie Kromkamp is sinds 2018 eigenaar en heeft al heel veel aan het landgoed verbeterd. Zoals het herstel van de unieke riviereendenkooi en terugbrengen van de lanen van het sterrenbos. Dat laatste is gedaan aan de hand van oude bodemkaarten.

Daarnaast maakten de aanwezigen kennis met de Engelse longhorns die een grote weide begrazen. De familie Kromkamp ziet het herstel van de biodiversiteit in hun gebied als een urgente opgave. De aanleg van heggen en struweel speelt hierin een essentiële rol. SBNL Natuurfonds droeg bij aan de aanplant.

's Middags ging het gezelschap op pad met IVN-gids Jan Barwegen. Hij nam de groep mee door het zogeheten Stadsland, het land tussen Twello en Deventer, en vertelde over de cultuurhistorie van het gebied. Een mooie middag.

Natte, maar nuttige Natuurwerkdag

De regen kwam met bakken, het enthousiasme ook. Laarzen in de modder, handen uit de mouwen. Op zaterdag 1 november heeft een groep van twintig vrijwilligers de heide opgeschoond op Landgoed Huis op de Bergen in Doornspijk.

Vele handen maakten licht werk. Grove dennetjes en Amerikaanse vogelkers staan er niet meer rondom het huis, wat de kwaliteit van de heide ten goede komt. Onze dank is groot!

Foto: Trix van Veen

Foto: Freddie Ruiter

Gerard Obdeijn: 40 jaar onderhoud met passie

Gerard Obdeijn zwaaide recent af als vrijwilliger. Maar liefst 40 jaar lang onderhield hij landschapselementen voor de Stichting IJssellandschap. In eerste instantie was dat gelieerd aan Staatsbosbeheer, later nam SBNL Natuurfonds het stokje qua beheer over. Gerard vertelt dat hij als coördinator veel kennis vergaarde in al die jaren, met name dankzij de experts van SBNL Natuurfonds.

Op terreinen van 0,3 tot 5 hectare natuur, van heggen tot poelen, deed Gerard het onderhoud met veel passie. Zoals hij zelf zegt: 'Voor mij stond de natuurwaarde en biotoopverbetering altijd voorop. Het was mooi, als we zo nu en dan ook konden 'oogsten' met de zaagploeg, maar ik deed het echt voor de natuur.'

Bedankt, Gerard, voor jouw jarenlange, waardevolle inzet!

Foto: Klement Rentmeesters

Nieuwe terrein-beheerder

SBNL Natuurfonds heeft voor de coördinatie van het beheer van de eigen terreinen een nieuwe projectleider aangetrokken, rentmeester Hidde van Kersen. Hidde zal ook de werkzaamheden rond het project Eiland van Schalkwijk coördineren. Hij groeide op in het Gooi, tussen de bossen, heidevelden en historische buitenplaatsen. Hier kiemde Hiddes liefde voor natuur en landschap. Al meer dan 30 jaar zet hij zich in voor het groene erfgoed. Nu als rentmeester bij het kantoor Klement-Rentmeesters, eerder ook als adviseur, interim-directeur en bestuurder. Een generalist en verbinder, met oog voor verschillende belangen. Het liefst buiten te vinden, met de 'laarzen in de modder'.

Periodiek schenken of nalaten aan SBNL

Een periodieke schenking is een gift voor een langere periode, minimaal vijf jaar, en voor een vast bedrag per jaar. Deze vorm van schenken heeft zowel voor de gever als voor het goede doel fiscale voordelen. De schenking wordt namelijk volledig in mindering gebracht op het belastbare inkomen, zonder dat er een drempel of maximum geldt. Bij eenmalige giften is dit wel het geval. Hierdoor kun je als gever flink besparen op je belastingaangifte.

Beter planbaar

ANBI's zoals SBNL Natuurfonds zijn vrijgesteld van schenkbelasting. Zij betalen geen belasting over de periodieke schenking. De overeenkomst tussen gever en doel wordt officieel vastgelegd. Een bijkomend voordeel is daarom dat de periodieke schenking beter planbaar is voor de ontvangende organisatie.

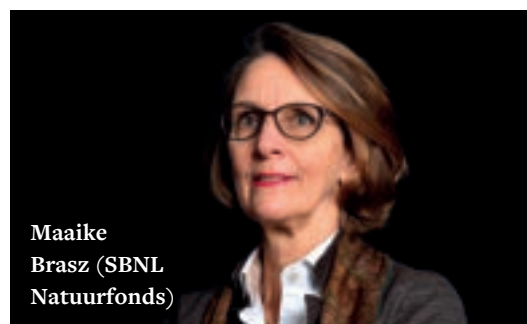
Voor nu en later

Wilt u na uw overlijden de natuur laten voortleven via uw nalatenschap? SBNL Natuurfonds werkt hard aan het behoud en herstel van ons cultuurlandschap. Samen

met u kunnen we heggen, hagen, poelen en kruidenrijke akkers terugbrengen. Geef aan de natuur, voor nu en volgende generaties. Neem gerust contact met ons op om de mogelijkheden te bespreken.

Contact

Wilt u door een periodieke schenking belasting besparen en tegelijk een bijdrage leveren aan de natuur? Of wilt u meer informatie over hoe SBNL Natuurfonds te steunen na uw overlijden? Neem dan contact op met Maaïke Brasz en maak een afspraak. Dat kan via de mail: sbnl@sbnlnatuurfonds.nl of telefonisch: 0318 - 57 83 57.

Maaïke
Brasz (SBNL
Natuurfonds)

Nieuwe abonnementsprijzen

De abonnementsprijs voor Mijn Natuur wordt per 1 januari 2026 verhoogd naar € 25,- per jaar, voor reguliere abonnees en abonnees via ANV's, Jagersvereniging of NOJG. We zijn genooddaakt

deze prijsstijging door te voeren vanwege indexering en hogere papier-, druk- en portokosten. We hopen op uw begrip. Voor donateurs van SBNL Natuurfonds blijft het magazine gratis.

Giften

Recent hebben we een grote gift ontvangen ten behoeve van het Fonds West-Gelderland. Veel donateurs hebben ons weer verrast met een extra ruime donateursbijdrage. Wij zijn hen erkentelijk voor hun trouwe steun.

DE BOOM VAN HET JAAR

Enschedese Mammoetboom is De Boom van het Jaar 2025

De mammoetboom van het Ledeboerpark in Enschede is verkozen tot De Boom van het Jaar 2025. Met 2.716 stemmen liet deze Sequoiadendron giganteum de Heilige Eik in het Noord-Brabantse Den Hout nipt achter zich. In totaal werden er dit jaar 10.960 stemmen uitgebracht.

De leeftijd van de mammoetboom in Enschede is nog steeds een punt van discussie. Volgens het bordje is de boom rond 1890 geplant, nadat de familie Ledeboer zaadjes van de boom mee terug nam van een reis naar Californië. Maar sommigen betwisten dit. Zij wijzen op een zwart-wit foto, gemaakt in 1887, kort na de oplevering van het huis 't Wageler, waar nu het Ledeboerpark ligt. Op de foto zou de boom al te zien zijn en meer dan 20 jaar oud zijn.

Verering en verafgoding

De tweede plaats was voor de 'Heilige Eik' die voor het eerst wordt vermeld in

Boven: De tweede plaats was voor de 'Heilige Eik', Onder: Drenthe werd derde met *Oma Catalpa speciosa*

archieven uit 1353. De naam geeft mogelijk aan dat dit in vroeger tijden een plek van verering en verafgoding was. Een boswachter dook voor zijn boek in de geschiedenis van de bejaarde boom en ontdekte dat het huidige exemplaar 600 tot 800 jaar oud is en daarmee de oudste eik van ons land.

Een ware diva

Drenthe werd derde met *Oma Catalpa speciosa*, een grootbloemige trompetboom in het hart van de Engelse tuin van de voormalige tuinbouwschool. In 2004 sloot de Tuinbouwschool haar deuren en daarmee viel een deken van vergetelheid over de tuin. Maar door zorgzame handen schittert deze boom nu opnieuw, als een ware diva.

Uitgelezen kans

De feestelijke prijsuitreiking vond plaats op 12 november in Enschede, aan de voet van de Mammoetboom. Maaïke Brasz, organisator namens SBNL Natuurfonds, trapte af met het uitreiken van de plaque en de cheques aan de aanmelder

van de Enschedese boom, Olaf Visscher, de eigenaar van de boom, wethouder Marc Teutelink, namens de Gemeente Enschede, Ad Flipsen, aanmelder van de Heilige Eik in Den Hout op de 2e plaats en Wiebe Schraal, aanmelder van 'Oma Catalpa' in Frederiksoord, op de 3e plaats. Ook Karin Vaneker werd in het zonnetje gezet voor het mede-aanmelden en promoten van de boom. Maaïke sloot af met 'Een uitgelezen kans om Enschede op de kaart te zetten tijdens de Europese verkiezing'.

Levend symbool

Marc Teutelink, als wethouder Leefbaarheid aanwezig namens de gemeente Enschede, gaf aan dat de boom was aangemeld in het kader van 700 jaar Enschede: 'Waar in we stilstaan bij onze rijke geschiedenis én bij de waarde van natuur in onze stad. Het is een levend symbool van de Enschedese geschiedenis.'

Familie Ledeboer

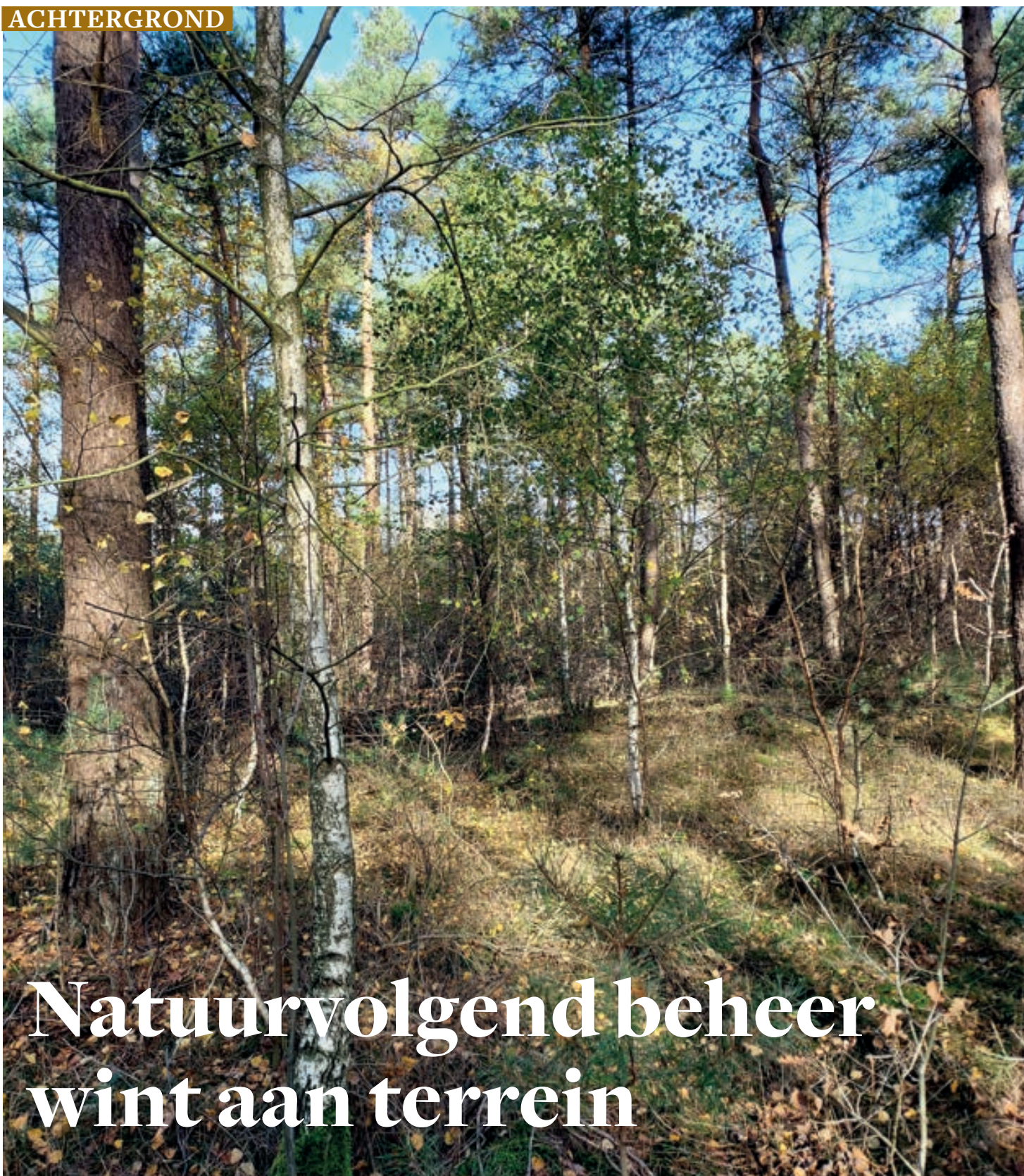
Ook Bram en Helmich Ledeboer, nazaten van de familie Ledeboer die de boom

destijds liet planten in het park, waren aanwezig bij de prijsuitreiking: "Het is prachtig om te zien dat het harde werk in dit park en het beschermen van dit bijzondere groen nu zo'n eer krijgt. Deze boom laat zien hoe belangrijk het is om te koesteren wat generaties voor ons hebben geplant. Dat hij nu niet alleen in de schijnwerpers staat in Enschede en Overijssel, maar in heel Nederland, en straks zelfs in Europa, is echt iets om trots op te zijn."

Belang van bomen

Dankzij de winst is de mammoetboom nu de Nederlandse inzending voor de Europese verkiezing Tree of the Year 2026, die in februari plaatsvindt. Nederland doet sinds 2018 mee aan deze verkiezing. SBNL Natuurfonds heeft het exclusieve recht de Nederlandse inzending hiervoor te selecteren. De verkiezing is bedoeld om het belang van bomen in de breedste zin van het woord onder de aandacht te brengen.

FOTO'S: TRIX VAN VEEN

Natuurvolgend beheer wint aan terrein

Er is geen vierkante meter bos in Arnhem zonder een interessant verhaal. Zoveel wordt wel duidelijk als je een paar uurtjes met Rob Borst over de paden wandelt. We staan meer stil dan we lopen en Rob vertelt honderduit. Over licht en donker. Over kruiden, mos en gras. Over struiken en de verschillende functies van bomen. Maar ook over onze Nederlandse Bob-de-Bouwer-mentaliteit en hoe anders hij naar natuur kijkt.

Rob Borst werkt als senior adviseur en beheerder Bossen en Parken voor de gemeente Arnhem. Een hele mond vol voor iemand die beweert dat hij eigenlijk het liefste overal van af blijft. Oftewel, natuurvolgend beheer. 'Dat betekent dat je niet vooraf gaat bedenken wat iets moet worden en daarop gaat sturen. Je stapt als mens een beetje van je troon af. Want die natuur laat zich ten diepste niet sturen. Dus je probeert vooral te analyseren wat er nou eigenlijk gebeurt. Waar liggen de kansen volgens die natuur zelf? Als mens kun je dat vervolgens waar nodig faciliteren, of juist laten gaan.'

Tot kunst verheven

Natuurvolgend betekent volgens Rob Borst dat functiescheidingen vervagen. Het is een integrale, systeemgerichte benadering, waarbij bos, heide, agrarische gronden en water in elkaar overlopen en als één geheel worden beheerd. Een boslandschap noemt Rob het zelf het liefst. 'Dat zijn we in Nederland niet meer gewend. We hebben overal een bestemming aan gegeven en proberen die bestemming te optimaliseren. Kunnen we het maken? Nou en of! Het scheiden van functies hebben wij in het drukke Nederland tot kunst verheven.'

Maar het werkt niet, want uiteindelijk heeft alles invloed op elkaar.'

Knikkerbak

Arnhem is een van de groenste gemeenten van Nederland en bezit alleen al ten noorden van de Rijn zo'n 1.750 hectare grond met bossen, parken, hei en agrarische grond. We wandelen door het bosgebied Koningsheide dat in 1976 werd verwoest door een natuurbrand. Daarna werden bomen teruggeplant, in keurige rijtjes, met houtproductie als doel. Rob Borst: 'Maar in de loop der jaren zag Arnhem dat landbouwkundig produceren op dit soort gronden eigenlijk niet uit kan. De bodem hier bestaat uit grof grindhoudend zand. Een knikkerbak dus. Als je daar hout op produceert, ben je al heel snel technisch failliet. En dan heb ik het nog niet over de grote ecologische en sociaal maatschappelijke schade.'

Enorme variatie

Arnhem liet de productiedoelstelling los en schakelde langzaam maar zeker over op natuurvolgend beheer. Inmiddels kent dit bosgebied een enorme variatie aan boomsoorten, struiken, kruiden en grassen. 'We haalden een deel van de grove dennen eruit, waardoor er licht in het bos

kwam. Het hout lieten we achter, want dat zorgt voor de broodnodige organische stof op deze zure bodem. Nu staan er berken op hun plek, maar ook eiken en beuken komen spontaan op. Daarnaast heeft zich dankzij het licht een struiklaag ontwikkeld met bijvoorbeeld lijsterbessen, vuilbomen, bremmen en bramen die stikstof opnemen en ook weer zorgen voor organische stof. En je ziet allerlei grassen en kruiden die dienen als voedsel voor veel diersoorten, waaronder het wild.'

Drie pijlers

Natuurvolgend beheer rust volgens Rob Borst op drie pijlers: vochtvasthoudend vermogen, voldoende bacteriën en bruine humus in de bodem, en een grote variatie in soorten en structuren in het boslandschap. Het wild vindt inmiddels zoveel voedsel, dat ongewenste vraat alleen nog in de struik- en kruidlaag voorkomt. Op termijn is er misschien zelfs wel ruimte voor minder afschot, vertelt hij. 'Natuurlijk moet je ook aspecten als verkeersveiligheid in de gaten houden. Maar wij letten vooral op het effect van het wild op planten en bomen. Er lopen hier edelherten, reeën, zwijnen en damherten en toch kunnen bijvoorbeeld de zomereiken prima verjongen.'

Dood hout zorgt voor organische stof in de bodem.

Rob Borst: 'Je stapt als mens een beetje van je troon af. Want die natuur laat zich niet sturen.'

Wat hier groeit, blijft hier

Geen productiedoelstelling betekent volgens de beheerder overigens niet dat je geen geld meer kunt verdienen in het bos. 'Als we bijvoorbeeld Amerikaanse eiken weghalen, omdat ze onvoldoende bijdragen aan onze drie pijlers, proberen we dat hout circulair in Arnhem af te zetten. Allereerst in de natuur zelf, bijvoorbeeld in boompalen. Maar we gebruiken het ook voor tafelbladen, in de Arnhemse kleinschalige maakindustrie. Of als houtsnippers voor de boer. Voor 2030 willen we helemaal circulair zijn met hout. De regel is: wat in Arnhem groeit, blijft in Arnhem.'

Lerend beheren

De gemeente Arnhem laat verschillende onderzoeken uitvoeren om te zien of het beleid werkt. De Bosgroepen doen fysisch en chemisch onderzoek en Naturalis doet biologisch bodemonderzoek naar genetisch materiaal en micro-organismen. Rob Borst: 'Er wordt altijd gezegd dat zandgronden arm zijn, maar dat is een productiegerichte benadering. Eigenlijk zijn deze gronden ontzettend rijk.' EIS Kenniscentrum telt zweefvliegen en bijen. En de gemeente monitort de variatie in het

bos, waarbij nu ook kruiden en struiken worden meegeteld. 'Het hoort allemaal bij het model van lerend beheren. Het gaat er uiteindelijk om of je de goede dingen doet. Op die manier zet je ook het beschikbare geld veel efficiënter en effectiever in.'

Heldere zonering

Belangrijk onderdeel is ook een heldere zonering voor menselijke activiteit. Plekken waar wandelen, fietsen of paardrijden is toegestaan, maar ook gebieden met absolute rust. Die zonering is belangrijk voor bijvoorbeeld broedvogels. Waar zij broeden, worden recreanten geweerd en liggen er geen paden. Volgens Rob Borst kan zonering ook helpen om wolven en grofwild uit recreatiegebieden te houden. Het systeem regelt dan zichzelf, vertelt hij. Onderweg vertelt hij over de zeven kilometer aan paardenpaden die zijn ingezaaid met een wildmengsel. En over de acht poelen op het terrein, waardoor het wild niet allemaal op dezelfde plek hoeft te drinken, maar elkaar kan mijden in tijd en ruimte.

Maaien in toerbeurt

We komen in een open ruimte, waar grote boomstammen liggen en Natuurcentrum Arnhem aan natuureducatie doet. Vooral

vogels hebben het hier hoorbaar naar hun zin. Slechts een derde van het gras wordt jaarlijks gemaaid, in toerbeurt. 'Dat betekent dat je steeds gevarieerd bent in hoogte. Ook ondergronds in hoog, dieper en diep bodemleven. We maaien laat, pas in september. Zo blijft de bodemwarmte erin en zit het bodemleven hoog. Daardoor hoeven ook de zwijnen niet zo diep te wroeten.'

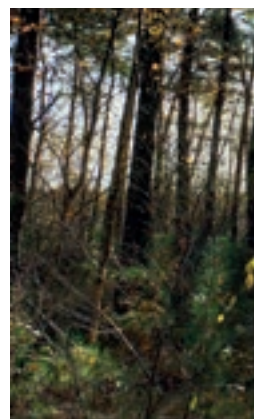
Geen spoorboekje

Arnhem loopt met zijn natuurvolgende aanpak voorop in Nederland. Ook steden als Eindhoven en Rotterdam kiezen in toenemende mate voor een integrale benadering van het groen. 'We lopen voorop, maar dat betekent dat je ook af en toe je kop stoot. Soms is het moeilijk om te zien waar je vanaf moet blijven en waar je kunt ingrijpen. Er is geen spoorboekje. Soms vragen mensen aan mij: En hoe ziet het er dan over 50 jaar uit? Dan zeg ik: weet ik veel', vertelt hij met een grijns. 'Dat bepaalt die natuur zelf wel. Je moet het systeem op gang brengen. En dan kan die natuur zoveel en zo hard produceren, dat je gaat denken: waarom hebben we dit niet veel eerder gedaan?'

TEKST EN FOTO'S: MARLIES KOLTHOF

'We lopen voorop, maar dat betekent dat je ook af en toe je kop stoot.'

De Arnhemse bossen kennen een enorme variatie aan bomen, struiken, kruiden en grassen.

De ijverige, slimme mier is bepaald niet woke

Dagelijks zien we ontelbare dieren. Ze vliegen om ons hoofd, kruipen onder onze voeten of kriebelen op de huid. In deze rubriek nemen we die alledaagse, maar toch bijzondere beestjes onder de loep. Aflevering 4: de mier.

Wist u dat de mier al 13 miljoen jaar op aarde rondwandelt? Desondanks zijn de meeste mieren zo doof als een kwartel en zo blind als een mol. En spoiler: de mier die daar langs de plinten loopt wordt hooguit negen maanden oud. Als het een koningin is tenminste. De werksters moeten het doen met twee maanden en de mannetjes hebben mazzel als ze twee weken halen.

‘Snapshots’

In veel culturen staat de mier voor vlijt en samenwerking, maar in onze westerse wereld zijn de mierenlokdozen niet

aan te slepen. We zijn ze liever kwijt dan rijk. Toch kunnen wij heel wat leren van die kleine beestjes. Onderzoekers van de TU Delft keken bijvoorbeeld naar de navigatiestrategie van mieren. Ze leggen eindjes af en vinden toch steeds de weg terug naar huis. Hoe doen ze dat? Vermoedelijk door het maken van talloze ‘snapshots’ van hun omgeving. Als de mier huiswaarts keert vergelijkt hij de echte omgeving met zijn ‘snapshot’ en beweegt zo, dat de verschillen minimaal zijn.

Gezamenlijk belang

Een mierennest werkt als een superorganisme waarbij alle individuen zich inzetten voor het gezamenlijk belang van de kolonie. Wetenschappers van het Weizman Institute of Sciences lieten een groep mieren en een groep mensen een t-vormig object door een doolhof met smalle gangetjes

bewegen. Wat bleek? Op individueel niveau wonnen de mensen dankzij hun strategisch denkvermogen, maar in groepsverband wonnen de mieren. De mensen herhaalden hun fouten en gingen voor kortetermijnoplossingen. In tegenstelling tot de mieren die een collectief geheugen ontwikkelden, waardoor ze sneller vooruitgang boekten.

Mieren communiceren voornamelijk via feromonen (geurstoffen) om informatie door te geven. Ze gebruiken ook aanraking, waarbij ze met hun antennes elkaar tikken om geuren en andere signalen uit te wisselen. Sommige mierensoorten kunnen daarnaast geluiden produceren via stridulatie en gebruiken visuele signalen, zoals lichaamstaal en houdingen.

Mierenslavernij

Je kunt een boek vullen met interessante verhalen over mieren. Dat is wat Susanne Foitzik en Olaf Frische deden in De Mierenmaatschappij. Daar lees je onder andere over mierenslavernij. Sommige soorten ontvoeren andere soorten, die worden ingezet om voedsel te zoeken. De slavenhouders leiden ondertussen een lui leven. Wat je verder ook van mieren kunt zeggen, ze zijn dus in ieder geval bepaald niet woke.

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ
FOTO: CANVA

Twee scenario's voor landbouw en natuur in 2050

De landbouwtransitie stelt Nederland voor een 'opgave van historische omvang'. Dat zegt het Planbureau voor de Leefomgeving in zijn recent gepubliceerde Landbouw- en Natuurverkenning. Natuurdoelen die nu nog ver buiten bereik zijn, kunnen vóór 2050 weer in zicht komen. Maar dan is er minstens 100.000 hectare nieuwe natuur nodig.

Het PBL-rapport heeft als ondertitel 'Op zoek naar een nieuwe balans tussen landbouw en natuur in 2050'.

In de verkenning schetst het PBL twee mogelijke scenario's, twee uitersten, om in de toekomst te kunnen voldoen aan doelen voor natuur, waterkwaliteit en klimaat die voortvloeien uit Europese wet- en regelgeving.

Meer natuur en schoner water

In beide scenario's komen de doelen in 2050 binnen bereik en ziet Nederland er over 25 jaar veel groener uit. Er zal meer natuur zijn, meer soorten komen duurzaam voor en het water is schoner. Maar tussen de scenario's zijn grote verschillen voor de rol van de landbouw in Nederland, het type natuur dat profiteert, en het aanzicht van het landelijk gebied.

Het PBL omschrijft de beide scenario's als 'hoekpunten', waartussen het politieke compromis uiteindelijk gevonden moet worden.

Alleen grootschalige boeren

Het eerste scenario mikt vooral op veel hoogwaardige technologie. De sterke positie van onze agrarische sector blijft dan grotendeels behouden. Intensieve landbouw blijft mogelijk, al zullen dieren vooral op stal staan. Dit scenario zet in op grote, aaneengesloten natuurgebieden en strikte ruimtelijke ordening. In totaal moet 150.000 hectare extra natuurgebied worden gecreëerd, een gebied zo groot als de provincie Utrecht. Daarnaast wordt 100.000 hectare landbouw geëxtensiverd, in overgangszones van 2 kilometer tussen landbouw en natuur. Alleen grootschalige boeren zullen in staat blijken de benodigde

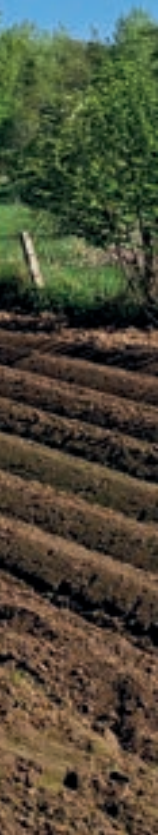
extra investeringen voor staltechniek te kunnen dragen.

Meer speelruimte

Het tweede, natuurinclusieve scenario zet in op extensievere vormen van landbouw, met veel agrarisch natuurbeheer. In dit scenario is meer speelruimte in de ruimtelijke inrichting, dus voor provinciaal en lokaal maatwerk. Dit leidt tot meer ruimte voor recreatie en een breed natuurherstel. In dat geval is 100.000 hectare extra natuur nodig, dus een derde minder. Echter, zo'n 700.000 hectare landbouwgrond moet dan worden geëxtensiverd. De Nederlandse veestapel halveert en boerenbedrijven gaan meer lijken op die in het buitenland: klein en grotendeels afhankelijk van subsidies.

De geschetste
scenario's
zijn uitersten,
het compromis ligt
in het midden.

Een staatscommissie moet bepalen wat de gewenste rol is van landbouw en natuur in 2050.

Eindelijk zekerheid

Veel boeren zullen bij beide scenario's niet direct staan te juichen. Maar als er duidelijke keuzes worden gemaakt, hebben boeren wel zekerheid, aldus het PBL. Nu ontbreekt die zekerheid al jaren, omdat het de politiek maar niet lukt om een beeld te vormen van de toekomst van de landbouw. Voor sommige agrariërs of regio's zullen de veranderingen pijnlijk zijn. Het is daarom belangrijk te zoeken naar maatschappelijk aanvaardbare keuzes, zegt het planbureau. De tijdspanne van 25 jaar biedt ruimte voor deze zoektocht.

Trendbreuk

Hoewel de scenario's verschillen, moet in beide gevallen op grote schaal anders worden omgegaan met grond. Dat wil zeggen het omzetten van landbouwgrond naar natuur, de extensivering van

landbouw, maar ook omvorming van natuur, vernatting van veenweiden, en het anders inrichten van beekdalen. Dit alles vraagt om een trendbreuk ten opzichte van de afgelopen tientallen jaren. Het tempo van de natuuruitbreiding moet met een factor 3 of 4 omhoog. Er zijn veel investeringen in natuur nodig, terwijl ons land in de afgelopen jaren juist een kleiner deel van het nationaal inkomen aan natuur uitgaf. Ook vraagt de opgave om meer handen in de uitvoering, terwijl ook dit aantal in de afgelopen tientallen jaren juist sterk is gedaald.

Staatscommissie

Het nieuwe kabinet moet scherp voor ogen zien te krijgen waar het naartoe moet met de landbouw, stelt het PBL. Toch is het niet nodig het beleid nu al tot in detail uit te werken. De beide geschetste

scenario's zijn uitersten, het compromis ligt waarschijnlijk in het midden. Het PBL pleit voor een zogeheten staatscommissie voor landbouw, natuur en leefomgeving. De complexiteit en het politiek gevoelige karakter van de discussie vragen hierom, aldus de schrijvers van de verkenning.

Staatscommissies zijn meestal samengesteld met mensen uit de politiek, de wetenschap en de praktijk, en zijn in het verleden in staat gebleken om uitvoerbare en breed gedragen adviezen uit te brengen. De centrale vraag daarbij moet volgens het planbureau zijn wat de gewenste rol is van landbouw en natuur in het Nederland van 2050.

BRON: PLANBUREAU VOOR DE
LEEFOMGEVING, 16/10/2025
FOTO'S: TRIX VAN VEEN

Otto van Boetzelaer met zijn kinderen Matthias en Deborah

Het samenspel tussen behouden en vernieuwen

In onze serie Veldhelden spreken we mensen met een visie en hun voeten in de klei. Dag in, dag uit zetten zij zich in voor meer biodiversiteit, een mooier landschap en een duurzame toekomst. In deze aflevering: Otto van Boetzelaer en zijn kinderen Matthias en Deborah, beheerders van Landgoed Eyckenstein in Maartensdijk.

Landgoed Eyckenstein is al sinds 1876 in het bezit van de familie Van Boetzelaer. ‘Van oorsprong was het een buitenplaats’, vertelt Otto van Boetzelaer. ‘Daar ging je naartoe als het in de zomer in de stad te veel ging stinken. Zo’n buitenplaats moest er natuurlijk wel netjes uitzien, dus hebben mijn overgrootouders rond 1881 een park laten aanleggen door Leonard Anthony Springer. Daarnaast was er bos, waaruit hout werd verkocht om inkomsten te genereren.’

Het accent verschuift

Na de oorlog werd het steeds moeilijker om een buitenplaats in stand te houden met de opbrengsten uit het bos. Het accent verschoof langzaam naar natuurbeheer, ook omdat daarvoor steeds meer subsidiestromen op gang kwamen. Halverwege de jaren ‘90 nam Otto van Boetzelaer het beheer over van zijn vader. Inmiddels is zoon Matthias alweer zo’n 15 jaar verantwoordelijk voor het groenbeheer.

Cultureel erfgoed behouden

‘In de afgelopen jaren hebben we samen

met de provincie Utrecht landbouwgrond omgevormd naar hei’, vertelt Matthias. ‘Daarnaast zijn op een ander deel van de landbouwgrond twee natuurakkers aangelegd, met een bloemrijke rand. Daar zit nu een biologische boer op.’ Ook de historische tuinderij is inmiddels biologisch. ‘Die is in de oorspronkelijke staat teruggebracht’, zegt Deborah. ‘Met hulp van vrijwilligers wordt daar op authentieke wijze groente en fruit verbouwd.’

Het onderhouden van een landgoed is een continu samenspel tussen meegaan met

‘We beschermen natuurwaarden en proberen ze waar mogelijk te verhogen.’

8,5 ha landbouwgrond werd omgevormd naar bos

Het nog om te vormen grasland. Langs het water komen knotwilgen

de tijd en het behoud van oorspronkelijke waarden. Deborah van Boetzelaer: ‘We willen het culturele erfgoed bewaren. Zowel de tuinderij als het Springerpark zijn Rijksmonumenten. We beschermen de natuurwaarden en proberen ze waar mogelijk te verhogen.’

Diversiteit is belangrijk

De familie Van Boetzelaer probeert rekening te houden met klimaatinvloeden, zonder zich er te veel door te laten leiden. ‘Wat je plant, plant je voor minstens 200 jaar’, zegt Matthias. ‘Wie weet hoe de situatie dan is. Een paar jaar geleden hebben de naaldbomen door de droogte veel last gehad van de letterzetter. De Douglasspar doet het hier heel goed, maar daar wil je ook niet eindeloos veel van aanplanten. Diversiteit is belangrijk, dat is de beste bescherming tegen ziekten en klimaatverandering.’

Verbinding tussen twee gebieden

Een van de grote projecten die voor de familie Van Boetzelaer nu op stapel staan, is de omvorming van landbouwgronden aan de Tolakkerweg. Een aantal jaren geleden is daar al 8,5 hectare landbouwgrond omgevormd naar bos. ‘Dat

ziet er heel mooi uit’, vertelt Matthias. ‘We hebben fruitbomen en andere bloeiende bomen geplant. Er staat voorlopig nog wel een hek omheen, om de boompjes tegen met name reeën te beschermen.’

Wat de familie Van Boetzelaer nu wil doen, is dat nieuwe bosgebied verbinden met het zuidelijker gelegen Persijn, een zelfstandig nationaal natuurnetwerk. Hiervoor moeten de tussenliggende landbouwgronden worden vergroend. Otto van Boetzelaer: ‘We mogen het bos niet verder uitbreiden in die richting, omdat het gebied open moet blijven. Wel willen we langs de randen knotwilgen aanplanten, en het huidige grasland omvormen naar faunarijk grasland. We zijn hierover in overleg met de provincie en hopen de komende jaren de eerste 7 tot 10 hectare omvorming gerealiseerd te krijgen.’

Robuuster

Daarnaast maakt de familie voorzichtig plannen voor de kap en herplant van een aanzienlijk aantal beuken langs de Eikensteeg. ‘Een deel van de bomen is er door de toegenomen droogte slecht aan toe’, vertelt Matthias. Hierdoor is de veiligheid van bezoekers in gevaar en dat

maakt kap en herplant noodzakelijk. ‘Voor de herplant willen we voor eik en linde gaan, omdat die toch iets robuuster zijn. Maar er is veel regelgeving mee gemoeid, dus ik verwacht niet dat we daar deze winter al mee kunnen beginnen.’

Balans vinden

De Eikensteeg is een drukbezochte fietsverbinding en daarin ligt volgens de familie Van Boetzelaer wel een uitdaging. ‘Het is een historische laan die stamt uit rond 1300’, vertelt Otto. ‘Maar inmiddels komen er honderden fietsers per dag langs. En niet iedereen gedraagt zich even netjes.’

Het afsluiten van het landgoed lijkt dan misschien een logische oplossing. Maar dat is makkelijker gezegd dan gedaan. ‘De meest kwetsbare gedeelten stellen we niet open’, vertelt Deborah. ‘Het Springerpark bijvoorbeeld is alleen beschikbaar voor rondleidingen. Voor de natuur is het best zwaar als er veel mensen langskomen. Aan de andere kant, die natuur is er ook voor de mens. Dus je moet daarin een balans vinden. Dat is niet alleen hier, maar overal een uitdaging.’

TEKST EN FOTO’S: MARLIES KOLTHOF

MOMENT VAN MENOP

DORPSGEZICHT

*Een gewatteerde deken van sneeuw
een eer nokgevulde schuur met hooi
een weids en zijdse kerktorenspruit
massieve bomenpracht:
Relikwieën van oud boerendorpse tooi
Wie kent dit landschap niet?*

*Een door tractorwielen gezwart dijkpad
de versgeploegde akker
ogen slaperig en traag
Oud Hollands op de dag van vandaag*

*De lucht in de witte ochtend
grijs, blauw en geel
in streken van zacht penseel*

KEES DE KROON

Kees de Kroon

Een van de meest gangbare manieren van bedriegen in de dierenwereld is camouflage.

Liegen en bedriegen, niets menselijks is de natuur vreemd

Als je om je heen kijkt in deze tijden van AI en fakenieuws, ligt de conclusie voor de hand: de mens is een liegbeest. Waarom nemen we zo vaak een loopje met de waarheid? Is dat een kwaal van de mensensoort of liegt de hele natuur?

Sinds primatologen als Frans de Waal en Jane Goodall zijn de scheidslijnen tussen de mens enerzijds en dier en natuur anderzijds vervaagd. Frans de Waal maakte ons duidelijk hoe menselijk het gedrag van de aap is en hoe aapachtig dat van de mens. In dezelfde traditie staat ook de Amerikaanse bioloog Lixing Sun, die een boek schreef met als titel *The Liars of*

Nature and the Nature of Liars, Cheating and Deception in the Living World. Sun laat je anders kijken naar het gedrag van dieren en zelfs planten. Want in zijn visie zijn het allemaal geboren leugenaars en bedriegers.

Verweer tegen predatoren

Neem de passiebloem. Verschillende soorten hebben gele bolletjes op hun stengels en bladeren ontwikkeld die lijken

op vlindereitjes: de zogeheten schijneitjes. Het is een listige manier om de vrouwelijke Heliconius-vlinders in verwarring te brengen en te voorkomen dat ze eitjes leggen op de bloem. De rupsen van deze vlinder grazen namelijk de hele plant kaal. Daarom zit de passiebloem helemaal niet te wachten op eitjes van deze vlinder.

Die Heliconius-vlinders zelf kunnen er

De koekoek is meester in de kunst van het bedrog.

trouwens ook wat van. Verschillende soorten, waarvan sommige giftig of onsmakelijk zijn, bootsen elkaar na in uiterlijk. Deze vorm van mimicry, die ook wordt gezien bij de rupsen, draagt bij aan het verweer tegen predatoren. Vlinders van verschillende soorten uit eenzelfde gebied kunnen sterk op elkaar lijken: zij vormen een zogeheten mimicry-ring. Tegelijkertijd verschillen zij met vlinders van dezelfde soort uit een andere geografische regio.

Meester in de kunst

De koekoek is natuurlijk de meester in de kunst van het bedrog. Ze legt haar eitjes in het nest van een dozijn andere vogelsoorten. Als de moedervogel even niet thuis is, gooit ze een ei uit het nest en legt haar eigen ei daarvoor in de plaats. Vervolgens mag de bedrogen moedervogel haar koekoeksjong uitbroeden en grootbrengen.

Kleurverandering

Een van de meest gangbare manieren van bedriegen in de dierenwereld is camouflage. En dat is zeker niet alleen voorbehouden aan de kameleon die zijn

kleur aanpast aan de omgeving waarin hij zich bevindt, en zijn vermogen om van kleur te veranderen ook gebruikt om vrouwtjes aan te trekken in de baltstijd. Sun onderzocht de kleurverandering van een specifieke soort kleine pacifische kikker. Die kan kiezen tussen groen en grijs. In een groene omgeving is hij groen en in een grijze omgeving grijs. Sun vroeg zich af of de kikker zich aanpast aan de omgeving of dat hij zijn omgeving kiest bij zijn kleur en deed een experiment. Hij plaatste groene en grijze kikkers in een petrischaaltje met een omgekeerde kleur. De uitkomst: zowel de groene als de grijze kikkers pasten hun kleuren aan, maar hadden daar behoorlijk wat tijd voor nodig. Soms zelfs dagen.

**Evolutionair
gezien duurt
eerlijk meestal
niet het langst.**

'Bewust'

Hij volgde ook de kikkers in het veld, die op mysterieuze wijze steeds weer terugkeerden naar exact dezelfde locatie, maandenlang. De groene exemplaren gingen naar groene plekken en de grijze naar minder groene plekken. Sun's hypothese dat de kikkers zich dus 'bewust' zijn van hun kleur en daarop hun habitat uitzoeken, lijkt wat kort door de bocht, maar een interessant onderzoek is het wel.

Haantjesgedrag

Bedriegers zijn er in de natuur in alle soorten en maten. Heeft u zich ooit afgevraagd waarom honden zo hoog mogelijk tegen een boomstam plassen? Haantjesgedrag, zo doen ze zich groter voor dan ze in werkelijkheid zijn. Heerlijk leesvoer is ook de anekdote over een bezoek aan het Chinese platteland. Sun vergezelt een plattelander op eendenjacht. Wanneer zij het nest met jonge eendjes naderen, vliegt de moeder-eend uit het nest en gaat een eindje verderop liggen spartelen. Ze klappert met haar vleugels en maakt stuiptrekkingen, alsof haar laatste uur heeft geslagen. Zo trekt ze aandacht

Een Heliconius-vlinder die een andere soort in uiterlijk kan nabootsen.

van de jager en pas als die vlakbij is, vliegt ze fris als een hoentje weg. Zo weet ze de belager van haar kroost om de tuin te leiden en redt zij zowel haar jongen als zichzelf.

The winner takes it all

Het grote bedrog begint al voor de geboorte. De allerprimitiefste wezens kenden een ongeslachtelijke voortplanting. Ze kloonden zichzelf en konden hun genen direct doorgeven. Met het ontstaan van geslachtelijke voortplanting, die genetische variatie bevorderde, kwam ook list en bedrog om de hoek kijken. Voortplantingscellen waren oorspronkelijk even groot en leverden gelijke hoeveelheden hulpbronnen en genetisch materiaal.

Geleidelijk aan ontwikkelden spermacellen echter een 'vals spelstrategie': ze leverden minder hulpbronnen, maar behielden dezelfde hoeveelheid genetisch materiaal. Hierdoor konden mannetjes een veel groter aantal cellen produceren. De eicelproductie bij vrouwtjes evolueerde vervolgens in tegenovergestelde richting:

vrouwtjes gingen juist minder cellen produceren, maar investeerden meer in de hulpbronnen voor de ontwikkeling van hun nakomelingen.

Beide strategieën bleven behouden, en tegenwoordig zijn zowel sperma als eicellen nodig voor succesvolle geslachtelijke voortplanting. Door dit verschil in investering strijden nu mannelijke en vrouwelijke individuen om de overlevingskansen van hun nakomelingen te vergroten en zo hun eigen genetische lijn voort te zetten. Daarbij kunnen ze soms behoorlijk vals spelen, want 'the winner takes it all'.

Antropomorfisme

Daarmee raakt Sun aan de vraag of bedrog 'natuur' of 'cultuur' is. Of we het aangeleerd hebben of dat het al in onze genen zit, bijvoorbeeld als overlevingsstrategie. En daar gaat hij wel erg kort door de bocht. De hele natuur liegt, en dat doen we volgens Sun om te overleven. Omdat het in onze genen zit en we niet anders kunnen. Die hypothese gaat dan wel voorbij aan de rijke verzameling intenties, waarom mensen überhaupt liegen. En aan het feit dat je menselijke intenties niet zomaar

op planten en dieren kunt toepassen. Sun maakt zich daarmee schuldig aan een knap staaltje antropomorfisme.

Geen zesde zintuig

Nog even terug naar de passieflora. Volgens de bioloog ontstonden die gele vlekken omdat de planten het brein van Heliconius-vlinders kunnen 'lezen'. Los van het feit dat de passieflora dit artikel nog niet eens kan lezen, heeft het ook geen zesde zintuig, laat staan een zenuwstelsel en een brein cq bewustzijn. Die misleidende vlindereitjes zijn simpelweg het resultaat van een willekeurige mutatie in bladkleuring die toevallig gunstig bleek voor de gemuteerde plant. Je kunt wat dat betreft dus hooguit stellen dat, evolutionair gezien, eerlijkheid meestal niet het langst duurt.

GEBRUIKTE BRONNEN: THE LIARS OF NATURE AND THE NATURE OF LIARS, LIXING SUN, THE UNIVERSITY PRESS | CURRENT BIOLOGY, A CELL PRESS JOURNAL | THE ATLANTIC, CAN NATURE LIE, ROBIN MARANTZ HENIG

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ
FOTO'S: CANVA

Wespennest

Van Dale omschrijft een wespennest als een woon- of schuilplaats van kwaadaardige personen; een aangelegenheid, die veel last bezorgt aan degene, die zich ermee inlaat: *zich in een wespennest steken*.

Bij het schoonmaken van nestkastjes in de tuin van ons wooncomplex was één kastje bezet door een nest van een Europese hoornaar. Prachtig ingebouwd met het vlieggat op hoogte van die van het nestkastje. Dat helt naar broedparasitisme, zoals de koekoek het nest van waardvogels misbruikt om daar haar eieren te droppen.

Kennis en vertrouwen

Eens interviewde ik een regionaal voor-
aanstaande imker bij zijn werk. Rustig en
beheerst was de vakman aan het werk,
zonder enige beschermende kledij. In
honderden tegelijk vlogen de bijen rondom
hem heen. 'Blijft u maar wat verder van mij
vandaan', hoorde ik hem nog net zeggen

toen ik me aangevallen voelde. Omgang
tussen mensen onderling én die van mens
tot dier is een kwestie van kennis en
vertrouwen.

Taal der dieren

Relatie is waarschijnlijk een van de
dagelijks meest gebezigde woorden. Zeker,
liefdesrelaties spreken het meest tot de
verbeelding. Maar in vergelijking is de band
tussen mens en dier niet minder. De imker
bouwt in zijn werkzame leven een diepe
band op met zijn bijenvolken. De recent
overleden Jane Goodall werd een fervent
natuurbeschermster na haar jarenlange
observaties en omgang met chimpansees in
het oerwoud. Ze kende de taal der dieren.
Ze begon haar lezingen met 'goedemorgen'
in het chimpansees.

Meer afgewerkt en compleet

In het uit het Engels vertaalde boek
'Verwildering' (2023, Isabelle Tree) staat
op pagina 121 (verkort): 'We betuttelen

dieren..., omdat zij ver beneden onszelf
liggen... Het is niet aan de mens het dier
te beoordelen... In een wereld ouder
en vollediger dan de onze zijn zij meer
afgewerkt en compleet, begiftigd met
uitbreidingen van zintuigen die wij hebben
verloren of zelfs nooit bereikt, levend met
stemmen, die wij nooit zullen horen.'

Alleen de beste eikels

Nog een voorbeeld? De gaai kiest de best
ontkiemende eikels voor zijn wintervoor-
raad. Met maximaal zes stuks in de krop
en de grootste in de bek vliegt hij naar
vruchtbare grond en begraaft de eikels op
herkenbare plekken. Iedere eikel op een
paar meter van elkaar, diep genoeg om
wortel te kunnen schieten. De eikels die
hij in de winter niet eet, groeien uit tot
nieuwe bomen. Instinct, denkt u? Welnee,
evolutionaire ontwikkeling voorbij de onze.

TEKST: KEES DE KROON

FOTO: CANVA

Heimelijke bosvogel staat onder grote druk

Een ervaren natuurfotograaf is niet snel meer te verrassen. Maar de mysterieuze wespendif laat zich niet zo vaak van dichtbij bewonderen. Dus toen onze vaste fotograaf Hans Menop een tip kreeg over een verblijfplaats in Leeuwarden, trok hij er meteen op uit. Met deze bijzondere plaatjes als resultaat.

Het broedsucces van de wespendif daalt door een tekort aan voedsel.

Niet alleen voor fotografen is de wespendif een lastige soort. Ook voor wetenschappelijk onderzoek is deze geheimzinnige bosvogel maar moeizaam in beeld te krijgen. Onderzoeker en roofvogelkundige Stef van Rijn kan erover meepraten. Sinds 2017 werkt hij aan een onderzoek naar de omvang van de populatie wespendifen op de Veluwe, in drie verschillende deelgebieden, in opdracht van de provincie Gelderland. Ook in een verder verleden deed hij onderzoek naar deze bijzondere vogelsoort, onder meer met zenders.

Heimelijke soort

‘Het vinden van nesten van wespendifen is een van de moeilijkste klussen in de vogelecologie’, vertelt hij. ‘Het is een erg heimelijke soort. SOVON schatte een paar jaar geleden het aantal broedparen in ons land op 330 tot 400, maar ik weet niet zo goed hoe ze tot die schatting zijn gekomen. Natuurlijk zijn er landelijke tellingen, maar deze soort leent zich daar heel slecht voor door zijn heimelijke gedrag. De enige manier voor goede monitoring is het uitputtend zoeken naar nesten. Er gaat

echter veel tijd zitten in een dekkend beeld van een studiegebied. En er is slechts een handjevol studiegebieden in Nederland waar goed wordt gekeken. Het gaat om een paar wetenschappelijke onderzoeksgebieden, en een paar terreinen waar de echt fanatieke vrijwilligers heel goed kijken.’

Trend

Toch is er op basis van de beperkte gegevens wel een lichte trend te bespeuren, aldus de roofvogelonderzoeker. Stef van Rijn: ‘Het algemene beeld is dat het op de zandgronden, zoals stuwwallen, maar ook hogere zandgronden in Noord-, Oost- en Zuid-Nederland, niet goed gaat. Daar loopt de stand al tientallen jaren terug. In de wat rijkere en nattere bossen in Brabant en Limburg met bijvoorbeeld leemgrond gaat het beter, is de indruk. Daar hebben we geen aanwijzingen dat het aantal broedparen daalt.’

Insecten in nood

De meest waarschijnlijke verklaring voor de daling op de zandgronden ligt volgens Van Rijn in een afname van het voedselaanbod. Wespendifen eten

vrijwel uitsluitend wespibroed, de larven van wespen. ‘We weten dat het met de wespen niet goed gaat. Eigenlijk met alle insecten in het landelijk gebied. Dat is uit wetenschappelijk onderzoek inmiddels wel duidelijk geworden. Die wesp is een predator. Hij eet hoofdzakelijk insecten. En wat daarnaast steeds duidelijker wordt, is dat die arme gronden het zwaarst lijden onder de stikstofdepositie. De bodemchemie raakt uit balans. In Zuid-Frankrijk zie je in bosgebieden zonder stikstoflast nog plantensoorten die van nature ook op de Veluwe thuishoren, maar daar niet meer voorkomen. De insectenpopulatie heeft daardoor enorme klappen gehad.’

Geen extra risico's

Het risico op aanvaringen met windturbines, wat voor onder meer zeearenden en wouwen een actueel probleem is, speelt voor de wespendif veel minder. Stef van Rijn: ‘Wespendifen vliegen tijdens hun trek wel door gebieden waar windmolens staan, maar ze broeden en foerageren vooral in bosgebieden. Daar staan over het algemeen geen windmolens. Als de jongen wat groter worden, vliegen

Naast een verminderd voedselaanbod vormt ook klimaatverandering een bedreiging.

Er is slechts een handjevol studiegebieden waar echt goed wordt geteld.

ze vaker het bos uit en komen dan ook door agrarisch gebied. Op de Veluwe is daarom bepaald dat er in een straal van acht kilometer rondom het gebied geen windturbines mogen komen. En niet eens zozeer alleen vanwege het aanvaringsrisico, maar ook omdat het domweg al zo slecht gaat met die wespendif. Het instandhoudingsdoel ligt op zo'n 100 paren, en de huidige stand zit rond dat doel. Daar kunnen echt geen extra risicofactoren meer bij.'

Mismatch door vervroeging

Naast een verminderd voedselaanbod vormen ook de gevolgen van klimaatverandering een bedreiging voor de wespendif. 'Door de opwarming ontstaat vervroeging in de natuur', vertelt de roofvogelonderzoeker. 'Wespen beginnen in het voorjaar eerder aan hun cyclus van nestjes bouwen en eitjes leggen. Daardoor ontstaat er dus ook eerder in het seizoen een piek in de beschikbaarheid van wespenlarven. Die piek hoort juist samen te vallen met het moment waarop de wespendif de grootste behoefte heeft aan voedsel, als de jongen opgroeien. Dus er ontstaat langzaam een mismatch.'

Voedselaanbod en weersomstandigheden

Stef van Rijn: 'Het gevolg is dat die wespendif eerder moet beginnen en dat zien we nu ook. Hij legt zijn eieren een week tot een dag of tien vroeger. Maar daar zit een grens aan. Hij komt in mei aan vanuit Afrika en dat moment laat zich heel slecht vervroegen. Die trek is van veel factoren afhankelijk. De vogels moeten in goede conditie aan de overtocht beginnen, dus ze zijn ook afhankelijk van de beschikbaarheid van wespenlarven daar. Daarnaast zijn er gunstige weersomstandigheden nodig. Door de klimaatverandering zijn er in het voorjaar veel meer zandstormen in de Sahara en daar hebben trekvogels zoals de wespendif last van. Je kunt dus niet zomaar van die wespendif verwachten dat 'ie bij wijze van spreken al in februari hier is.'

Het tweede jong is de klos

Door dit alles missen de wespendifen in toenemende mate de piek in het aanbod van wespenbroed, legt Van Rijn uit. 'Meer broedgevallen mislukken. We zien in de langjarige data dat de conditie van de jongen afneemt. Wespendifen leggen twee eieren en met name bij het tweede

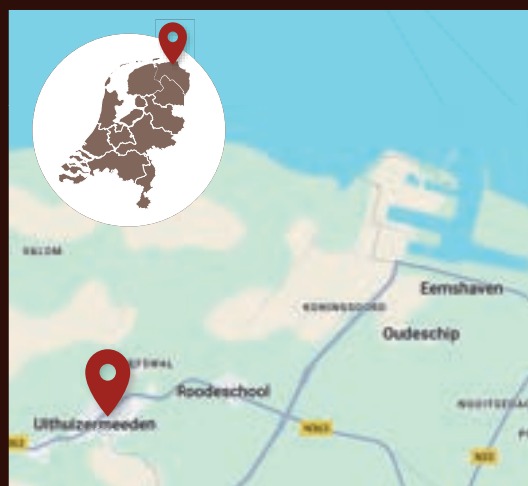
jong zien we steeds meer achterstand. Die wordt beperkt in zijn groei en heeft bovenal een slechtere conditie. Het broedsucces daalt dus en dat is rechtstreeks gerelateerd aan de beschikbaarheid van voedsel. Die processen zullen gevolgen hebben voor de overleving van de soort, waarbij de geboorte de sterfte niet meer compenseert.'

Kwetsbare specialisten

Generalisten, diersoorten die bijna alles eten, kunnen volgens Van Rijn beter omgaan met de gevolgen door menselijk handelen. 'Vogels zoals eksters die in de jaren '80 nog in het agrarisch gebied zaten, broeden nu gewoon in de stad. Maar voedselspecialisten, zoals de wespendif, zijn juist door hun specialisme veel kwetsbaarder. Over soorten die zich gemakkelijk aanpassen, hoeven we ons geen zorgen te maken. Maar er zijn ook soorten die zich niet kunnen aanpassen en verdwijnen. En dat gaat ten koste van de biodiversiteit. Die krijgt wereldwijd momenteel forse klappen.'

TEKST: MARLIES KOLTHOF
FOTO'S: HANS MENOP

Het stormachtige verleden van het Grunneger land

In Uithuizermeeden, in het noordoostelijkste puntje van Groningen aan de Waddenzee, staat een gedenkteken ter herinnering aan de zogeheten Kerstvloed. Het monument van cortenstaal staat bij een vijver, het restant van een oude kolk, ontstaan door de dijkdoorbraak in 1717. Het gedenkteken kwam tot stand dankzij een burgerinitiatief van Piet Nienhuis, Groninger van geboorte, die zich met zijn familie hiervoor sterk maakte. In 2018 werd het geplaatst, door een samenwerking met de Stichting Dorpsbelangen Uithuizermeeden. Piet vond dat er te weinig aandacht was voor twee ingrijpende gebeurtenissen in dit gebied, de Sint-Maartensvloed en de Kerstvloed.

Sint-Maartensvloed (1686)

De Sint-Maartensvloed van november 1686 werd veroorzaakt door een noordwester-

storm die de provincie Groningen en een deel van Oost-Friesland in het holst van de nacht trof. Alle dijken langs de Eems en de Dollard werden weggeslagen. Noord-Groningen overstroomde en dorpen langs de kust, waaronder Uithuizermeeden, verdwenen geheel onder water. Door de omvang van de overstroming lag de stad Groningen aan zee. De stormvloed kostte in de provincie aan bijna 1600 mensen het leven. In Uithuizermeeden vielen de meeste slachtoffers, meer dan 300, zo'n dertig procent van het toenmalige inwonertal. De Mariakerk raakte zwaar beschadigd, ondanks dat de kerk op een wierde lag.

Kerstvloed (1717)

Ruim dertig jaar later werd Uithuizermeede opnieuw getroffen, deze keer door de verwoestende Kerstvloed. Politieke onlusten en scheve machtsverhoudingen tussen de machtige stad Groningen en het verwaarloosde

waterbeheer op het platteland lagen aan de basis van de herhaling van deze tragedie. Opnieuw was het een krachtige noordwesterstorm die de inwoners overviel, deze keer tijdens de kerstnacht. De veel te lage en slecht onderhouden zeedijken braken en het land werd overspoeld. Meer dan 1500 huizen raakten tijdens deze overstroming, ook wel Midwintervloed geheten, beschadigd of verwoest. Duizenden stuks vee verdronken. De vloed werd omschreven als de 'verwoestende bende van de verschrikkelijke Neptunus'. De ramp eiste in de provincie 2276 levens. Thomas van Seeratt, een hoge ambtenaar bij de provincie, leidde de reddingsacties en zorgde voor de wederopbouw. Zijn verbeterde ontwerpen maakten de latere dijken beter bestand tegen zware stormen.

TEKST: TRIX VAN VEEN
FOTO'S: PIET NIENHUIS

Midden in het Máximapark in Utrecht staat de kunstzinnige uitkijktoren Observatorium, ontworpen door de Amsterdamse kunstenaar Lucas Lenglet (1972). Het ontwerp van Lenglet kwam voort uit een ontwerpwedstrijd, waarbij inwoners van Leidsche Rijn een interactieve sculptuur voor het Máximapark mochten kiezen uit drie verschillende ontwerpen.

Lenglet wilde iets doen met het gemis aan hoogte in het Nederlandse landschap. Hij keek naar die enorme nieuwe wijk in een verder lege polder, en wilde mensen weer een beetje overzicht geven. Als je boven in de toren staat, zie je Vleuten, De Meern, Haarzuilens, Harmelen, de Dom en de stad Utrecht.

De hoofdgedachte was dat mensen in de toren een doorlopende wandeling konden maken, zonder al te veel inspanning. Dus geen trap, maar een flauwe helling. Daartoe bedacht hij vijf paar ringen die een slag gedraaid zijn ten opzichte van elkaar, een bijzondere vorm, die nergens anders voorkomt.

Opvallend is ook het cortenstalen net dat de buitenkant bekleedt, gedeeltelijk overwoekerd door klimplanten. Bij de wandeling naar boven valt vooral het ingenieuze ontwerp op: tijdens de tocht naar de top van uitkijktoren Observatorium verandert de locatie hemelsbreed gezien nauwelijks. Hierdoor lijkt de wandeling 'eindeloos' te duren.

Eenmaal boven heb je een prachtig uitzicht over het Máximapark dat midden in de wijk Leidsche Rijn ligt en maar liefst zes keer groter is dan het Amsterdamse Vondelpark. De toren werd opgeleverd in 2013, is 14 meter hoog en niet toegankelijk voor een rolstoel. Beklim deze kunstzinnige uitkijktoren, gelegen naast de Bosspeeltuin, en ontdek het groene park, de Romeinse historie en de mooie kunstobjecten.

Adres:
Uitkijktoren Observatorium
Uilenboslaan 1
3451 GB Utrecht

Meer info: [maximapark.nl/
over-het-park/verhalen/het-observatorium/](https://maximapark.nl/over-het-park/verhalen/het-observatorium/)

TEKST: MARLIES KOLTHOF
FOTO'S: HESTER HELEEN

Een 'eindeloze' wandeling naar de top

Natuurfeest in hagelnieuwe Twentse bostuin

Tussen Hengelo en Enschede ligt de hagelnieuwe bostuin Driene in het Groen. Schooljeugd uit beide steden kan zich hier uitleven. Ze kunnen er de grote en kleine wonderen van de natuur ontdekken. Het is een doorslaand succes. SBNL Natuurfonds leverde via het Van Hemertfonds een financiële bijdrage.

We bouwen een feestje in de natuur om de afstand tussen kind en natuur te verkleinen.

We zorgen dat ze beseffen hoe mooi natuur is', geeft Arjanneke Berghorst aan. Ze is de grote animator van het project. De Hengelose blaakt van enthousiasme. Als kind was ze zelf altijd buiten te vinden. Die beleving wil ze overbrengen. Het is een mooi gezicht om de kinderen in de bostuin bezig te zien met een spiegeltje om onder een paddenstoel te kijken of met een loep om een pad te bewonderen. 'Zo leren ze met een andere blik naar de natuur te kijken. Hoe tof is dat?' zegt ze.

Weiland wordt natuurbeleving

Een jaar geleden was het terrein van 2.500 vierkante meter aan de rand van Hengelo nog een weiland vol bramen en onkruid.

In februari ging het grondwerk van start. Een kraan en spitmachines zetten het land om in pure grond voor de bostuin. SBNL Natuurfonds betaalde de rekening. 'Heel fijn om zo'n steuntje in de rug te krijgen. Het zorgde ervoor dat ook andere partijen gingen meedoen, bijvoorbeeld voor de aanplant,' merkt de Twentse op. Er gingen zo'n 400 soorten bomen, struiken en kruiden de grond in. Van hazelaar en jeneverbes tot pruim en vlierbes, en van dropplant en knoflook tot lavendel en kakivruucht. Ondanks de droogte in de zomer sloeg vrijwel alles aan. Een meevaller.

Creatief en speels geheel

Arjanneke Berghorst maakte een heel precies plan om de bomen en struiken te planten en kruidenrijke randen aan te leggen. Daar kwam niets van terecht. De grond- en wortelstructuur bepaalde uiteindelijk waar

alles kwam te staan. 'Helemaal niet erg. We hebben nu een creatief en speels geheel, waar de kinderen zich kunnen uitleven', vertelt ze. Dat is ook mogelijk door het aanbrengen van elementen zoals een wilgentuin, waar ze doorheen kunnen kruipen. 'Dan gaan de jassen en truien uit en komen ze bezweet van het ravotten weer tevoorschijn. Prachtig toch.'

Op naar 5.000 leerlingen

Twintig basisschoolklassen doen inmiddels mee, en er zijn gesprekken gaande om die deelname fors uit te breiden. In totaal gaat het dan om 5.000 schoolkinderen van de basisscholen uit de beide Twentse steden. In het kader van natuureducatie is een bezoek aan een bostuin een speels onderdeel. De scholen betalen daarvoor. De leerlingen doen spelenderwijs 'een bult' kennis op.

‘Goed dat je van televisie en mobieltje wegkomt.’

Arjanneke Berghorst

In totaal moeten zo'n 5.000 Twentse schoolkinderen de bostuin bezoeken.

‘Dat is broodnodig. Als je een pissebed op je hand neemt, roepen sommigen meteen bah. Maar als je er dan over vertelt en laat zien hoe hij over je hand kruipt, wordt het op het laatst ook hun vriendje’, geeft de bevlogen natuurdocent als voorbeeld. Het idee is dat de jeugd zin krijgt om zelf het een en ander te onderzoeken. Bijvoorbeeld hoe het bodemleven in elkaar zit, wat er allemaal in de tuin rondvliegt of dat je bloemen kunt eten op een cracker. Educatie gaat hand in hand met plezier. Natuurplezier noemt Arjanneke Berghorst dat.

Samen met vrijwilligers

Zelf is ze van huis uit leerkracht natuur-educatie, maar dat is op de achtergrond geraakt. ‘Het is mooi om voor de klas te staan, maar ik loop vast in al het digitale werk dat tegenwoordig aan lesgeven vastzit.’ Reden voor haar om met kinderen in de

natuur aan de slag te willen gaan. Eerst in Diepenheim, nu volop in Driene. Er is daarvoor een aparte stichting opgericht, Driene in het Groen. Behalve stichtingbestuurders helpen ook vrijwilligers mee om de tuin te realiseren. Daaronder ook de beide dochters - Lizze van 11 en Siene van 9 - en echtgenoot Jan Willem.

Gunstige invloed

Een grote drijfveer voor Arjanneke Berghorst is het belang van natuur en biodiversiteit onder de aandacht brengen. ‘Dat is zo belangrijk. Als je in de natuur bent heeft dat een gunstige invloed op jezelf. Je raakt veel beter in balans. Zeg nou zelf, het is toch heel goed dat je van de televisie en je mobieltje wegkomt?’

TEKST: HANS SIEMES

FOTO'S: ARJANNEKE BERGHORST

OP TAFEL BIJ EEN MICHELIN STER

Meesterkok Lars van Galen van hotel-restaurant 't Lansink in Hengelo (met Michelinster) weet de weg naar de bostuin inmiddels te vinden. Hij zoekt voor zijn gerechten vooral natuurlijke producten uit de streek. De bloemen, groente en straks het fruit uit de bostuin passen daar uitstekend bij. Arjanneke is er trots op dat producten uit de bostuin bij 't Lansink op tafel staan.

Praktijkkennis en collectief denken als basis voor verandering

Er wordt veel gediscussieerd, geschreven en nagedacht over de natuur. In de rubriek Natuurstemmen spreekt Oswin Schneeweisz met denkers, schrijvers en experts over verschillende manieren waarop je naar natuur kunt kijken. Ditmaal: Ben Koks, ornitholoog en oprichter van de Werkgroep Grauwe Kiekendief.

Het ligt voor de hand om een artikel over Ben Koks te beginnen met de grauwe kiekendief, de soort die hij met hulp van boeren en vrijwilligers weer tot broeden kreeg in Nederland. Maar dat doen we niet. We beginnen met de ortolaan. Een vogelsoort die in de jaren negentig in Nederland van de radar verdween.

Boerenbeheer werkt!

Koks: 'In Duitsland hadden ze in Nedersaksen op zeker moment nog honderd broedparen over. Dankzij goed boerenbeheer en intensieve begeleiding van een wetenschappelijk instituut uit Oldenburg, hebben ze de stand daar weten op te krikken tot 600 broedparen. In Frankrijk is de kleine trap in opmars, dankzij habitatverbetering en een goede wisselwerking tussen biologen en boeren.

In Engeland doet de grauwe gors het weer goed dankzij boerenbeheer.' Volgens Koks kan boerenbeheer, mits goed uitgevoerd, dus effect sorteren.

Biodiversiteit tot strijdpunt

Deze maand verschijnt zijn nieuwste boek: Jodelende Wulpen en Keukentafels, de neerslag van vier decennialang gesprekken

aan keukentafels met boeren, ecologen en vogelbeschermers. Koks beschrijft hoe in het huidige politieke landschap biodiversiteit in boerenland tot strijdpunt is verworden, waarbij meningen het vaak winnen van feiten. Die strijd belemmert echter de mogelijkheden om jodelende wulpen en lyrisch zingende veldleeuwen te behouden voor toekomstige generaties. Maar dan moeten we, en eigenlijk is dat al zijn leven lang het devies, terug naar de keukentafel van de boer.

Mix

Koks: 'We moeten toe naar een landbouw waar zowel vogels en andere dieren zich thuis voelen als de boer die inkomen nodig heeft. Dat bereik je alleen samen met de boer en ecologen die kennis hebben van het boerenbedrijf en het boerenland. Wij boekten in Groningen in de jaren tachtig en negentig succes met het herstel van de populatie grauwe kiekendieven door een mix van idealisme, overtuigende mensen en honger naar kennis. Men was ervan overtuigd dat bijzondere natuurwaarden en moderne landbouw prima samengaan.'

Ruimer denken

'De Dienst Landelijk Gebied bestond nog, met ambtenaren die kennis en ervaring hadden met het boerenbedrijf en het

Ben Koks: 'Waar winstoogmerk ons handelen bepaalt, verliezen we.'

De kleine trap (Canva)

boerenlandschap. Dat die dienst ooit is opgeheven was een kapitale fout. Daar zat praktijkkennis. Tegenwoordig krijgt een doorsnee boer een set regels over zich heen gestort en moet hij binnen die regels maar wat doen. Dan ligt er opeens een mooie akkerrand in een gebied met raaigras. Die boer krijgt zijn geld, maar het werkt niet, want de akkervogels gaan alsnog zitten broeden in het raaigras en worden vervolgens weggemaaid. Je moet dus ruimer gaan denken, meer vanuit een concept-idee van een gebied. Wat zijn de kansrijke plekken? Wat zijn de goede combinaties van gewassen en hoe varieer je daarmee?

Veelbelovende initiatieven

De pot met geld lijkt tegenwoordig oneindig en de stapel ecologische rapporten reikt tot in de hemel. Toch neemt de landschappelijke kwaliteit van landbouwgebieden alleen maar af en sorteren beheerprojecten maar matig effect. Koks: 'Dat komt onder meer door het beperkte schaalniveau waarop initiatieven plaatsvinden. Je ziet nog steeds dezelfde homogene productielandschappen, maar dan met een akkerrandje erbij. Maar ik zie ook veelbelovende initiatieven, die dat juist doorbreken. Zoals de BAM-akkers in de Bommelerwaard. Op deze akkers worden naast luzerne/klaver

en kruidenstroken ook rustgewassen geteeld in stroken van 6 tot 24 m breed. Door de kleinschaligheid van de oppervlaktes en de diversiteit aan oogstmomenten blijven er meer dekkingsmogelijkheden over voor akkervogels. Ook de insecten hebben er baat bij.'

Collectief

Volgens Koks ontbreekt vandaag de dag het collectieve ideaal. 'Vroeger waren we in Nederland ijzersterk in de collectieve aanpak. De landbouw was daarvan het grote voorbeeld. Het collectieve denken is nu echter bijna volledig afwezig. Daarom vind ik de agrarische collectieven zo belangrijk. Die zouden, mijn inziens, ook de weg moeten wijzen naar een collectieve verantwoordelijkheid als basis voor keuzes die boeren maken en die uiteindelijk moeten leiden tot herstel van boerenland-natuur.'

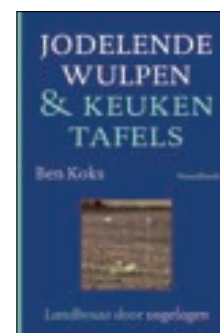
Onhoudbaar

Ben Koks: 'Want dat de landbouw moet veranderen staat buiten kijf. Ons huidige landbouwsysteem is simpelweg onhoudbaar. Landbouw is té belangrijk om aan de markt over te laten en waar winstoogmerk ons handelen bepaalt, verliezen we. Maar die verandering kan alleen als boeren meewerken en ecologen wat vaker

Ben Koks kreeg met hulp van boeren en vrijwilligers de grauwe kiekendief weer tot broeden (Ben Koks)

op de trekker gaan zitten. Praktijkkennis is onmisbaar. Als we die kennis goed gebruiken, zie ik wel degelijk kansen om voedselproductie te combineren met rijke cultuurlandschappen.'

Jodelende Wulpen en Keukentafels verschijnt op 16 december bij Uitgeverij Noordboek, ISBN 9789464712551 Westerman Uitgeverij van Oorschot ISBN : 9789028252110

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ

PORTRET BEN KOKS: ELVIRA WERKMAN

HOE DE JACHT MEDE ONS LANDSCHAP VORMDE

Dubbelzinnigheid, polarisatie en de zoektocht naar balans

Van de duinen tot de coulissen en van de polders tot de Limburgse heuvels. De manier waarop het Nederlandse landschap in de loop der eeuwen is ingericht, werd mede bepaald door de jacht. Dit voorjaar promoveerde universitair docent en onderzoeker Eugenie van Heijgen (WUR) op wat zij omschrijft als jachtlandschappen: ze zijn bepalend geworden voor de manier waarop Nederlanders kijken naar natuur.

De interesse voor de jacht ontstond in Zuid-Engeland tijdens een stage voor haar master, waar ze werd uitgenodigd om een traditionele vossenjacht mee te maken. Zowel haar thesis als haar promotieonderzoek stonden daarna in het teken van de invloed van de jacht op het Nederlandse landschap. Eugenie van Heijgen: 'Het is voor mij een lens, een blik, hoe je kijkt naar het landschap. Ik wilde laten zien dat de jacht een serieuze invloed heeft gehad op wat wij vanzelfsprekend vinden of als natuur zien.'

Zegen en bedreiging

Jachtlandschappen zijn volgens de onderzoeker zo oud als de mensheid zelf. Al in het tijdperk van de mens als jager-verzamelaar werd het landschap gemanipuleerd ten gunste van de jacht. Deze invloed is door de eeuwen heen vooral goed zichtbaar geworden op de Veluwe. Er werden jagers-

huizen gebouwd, speciale wegen aangelegd en hekken geplaatst. Er kwamen wetten om diersoorten te beschermen, zodat de adel erop kon jagen. Het was uiteindelijk de Duitse prins Hendrik die de aanzet gaf om het wilde zwijn te herintroduceren op de Veluwe. De soort werd uiteindelijk exemplarisch voor de manier waarop we in Nederland omgaan met het landschap.

'Wilde zwijnen werden teruggebracht in de natuur met als doel erop te jagen', vertelt Eugenie van Heijgen. 'Maar na verloop van tijd raakten ze steeds meer gewaardeerd vanwege hun rol in het ecosysteem. Door hun gewroet dragen ze bij aan meer variatie. Tegelijk worden ze in te grote aantallen juist weer gezien als bedreiging voor diezelfde biodiversiteit. Dus om hun aantal in toom te houden zetten we nog steeds de jacht in als belangrijkste middel.'

Interessant relict

'Natuurlijke' landschappen zijn vaak veel

meer beheerd dan we ons realiseren. De jacht speelde daarin een grote rol. Bepaalde ecosystemen werden doelbewust ingericht om het leefgebied van bejaagbare diersoorten te optimaliseren. Na verloop van tijd zagen we dat deze gecreëerde ecosystemen ook voor veel andere soorten een belangrijke functie hadden. Van Heijgen noemt als voorbeeld de eendenkooi.

'Vroeger waren ze in gebruik als vangstinstallatie', legt ze uit. 'Maar ze trokken niet alleen eenden aan. Ook andere (water) vogels en zoogdieren voelden zich hier thuis. Het werden hotspots van biodiversiteit in een intensief beheerd agrarisch landschap. Na verloop van tijd waren de eenden niet meer mensenschuw, trokken naar de stad en kwamen niet meer op de kooiplassen. Dus nu zijn de eendenkooien vooral een interessant relict dat ons herinnert aan een tijd waarin bepaalde diersoorten nog ten overvloede in het

Prins Hendrik gaf de aanzet om het wilde zwijn te herintroduceren op de Veluwe.

landschap voorkwamen. Tegelijk vindt er ook een herwaardering plaats, omdat ze nog steeds enorm biodivers zijn, in een vaak monotoon landschap.'

Maatschappelijk fenomeen

Een ander voorbeeld is de jacht op de fazant. Deze werd al eeuwenlang bejaagd, maar eind 19e eeuw werd de fazantenjacht naar Engels voorbeeld extra populair. 'Landgoedeigenaren pasten het landschap aan om het de fazant naar de zin te maken. Ze plantten rododendrons, zorgden voor beschutting en voedsel en legden zogeheten wilde fazanterieën aan. Het doel hiervan was, anders dan bij de Engelsen, om de fazant te verwilderen in het jachtveld. Later gingen ook kleinere grondeigenaren fazanten uitzetten en het landschap inrichten voor de jacht op de fazant. Zo werd de fazantenjacht in Nederland sterk gedemocratiseerd, in

'Jacht is een vorm van symptoombestrijding geworden.'

Eugenie van Heijgen

tegenstelling tot Engeland, waar het een aristocratische aangelegenheid bleef.'

Dubbelzinnigheid

Je zou verwachten dat de invloed van de jacht vooral terug te vinden is in intensief beheerde landschappen. Maar niets is minder waar, aldus de onderzoeker. Eugenie van Heijgen: 'Neem Białowieża in Polen en Wit-Rusland, dat tegenwoordig wordt gezien als een van de laatste oerbossen van Europa. Dat was van oudsher beschermd als jachtgebied. Veel internationaal bekende natuurgebieden hebben een sterke relatie tot de jacht. De aristocratie reserveerde een gebied om op wilde dieren te schieten. Andere intensieve vormen van landgebruik werden geweerd. Natuurlijk was het niet allemaal positief. De Europese bizon stierf mede door de jacht bijna uit. Dat blijft de dubbelzinnigheid van het jachtlandschap, dus het doel van instandhouding versus het schieten.'

Continu bekeken

Onze Nederlandse houding tegenover de jacht wijkt af van die in veel andere landen, hoewel je dierenrechtenactivisme tegenwoordig in heel Europa vindt. 'Wat het anders maakt, is dat we heel dichtbevolkt zijn, waardoor de discussie polariseert', zegt de onderzoeker hierover. 'Als je in Nederland in de polder een haas schiet, is er altijd wel iemand die het ziet. Jagers geven aan dat ze zich altijd bewust zijn van hoe ze zich bewegen in het landschap, omdat ze zich continu bekeken voelen. Dat is in landen met grotere, meer afgelegen natuurgebieden heel anders.'

Een vorm van symptoombestrijding

Niettemin hoopt Eugenie van Heijgen dat er ook in Nederland ruimte blijft voor de jacht. 'Omdat het zo slecht gaat met bepaalde soorten, zijn we geneigd te zeggen: laten we overal vanaf blijven. De

jager is steeds meer een populatiemanager en een schadebestrijder geworden. Dat vind ik problematisch, omdat de oorzaak hiervan onbenoemd blijft, namelijk de sterke achteruitgang van het landschap. Jacht is een vorm van symptoombestrijding geworden. In een ideale wereld is de natuur dusdanig in balans dat je af en toe iets kunt oogsten, zonder dat je het ecosysteem als geheel verstoort. Alleen zitten we nu nog in een situatie, waarin veel landschappen instabiel zijn.'

Het volledige proefschrift van Eugenie van Heijgen is terug te lezen via de site van de WUR: research.wur.nl/en/publications/

TEKST: MARLIES KOLTHOF

FOTO'S: HANS MENOP, CANVA, MEVROUW KIEK

De jacht op fazanten werd in Nederland sterk gedemocratiseerd, in Engeland bleef het een aristocratische aangelegenheid.'

Er vindt een herwaardering plaats van de eendenkooi als landschapselement, omdat ze zo biodivers zijn.

HET BEHEER EN DE BESCHERMING VAN VANDAAG, VERSTERKT DE LANDSCHAPPEN VOOR MORGEN

**Borg jouw duurzaam groenbeheer,
ook voor de toekomst**

‘We zijn hier rentmeesters,’ zegt Wim Boom nuchter. ‘Je komt met niks en je gaat met niks. Het gaat erom wat je achterlaat.’ Particulieren en agrariërs kunnen ook het beheer van hun bomen laten certificeren. Zo zorgen we samen voor een gezonde, groene leefomgeving - ook voor de generatie van morgen! Lees meer op pefc.nl/Bomenbeheer

